

УДК 94:17 (477)

Білавич Г. В.*

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ ЖІНОК В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті розкрито громадські ініціативи щодо природничо-математичної освіти жінок в Україні наприкінці ХІХ – у 30-ті рр. ХХ століття). Українські громадські товариства («Сільський господар», Союз українок, Українське педагогічне товариство «Рідна школа» тощо) вагомо спричинили підвищення освітнього рівня жіноцтва, розвиток природничо-математичних знань жінок, організацію фахової освіти, кооперативного руху; чільне місце в освітньому процесі посідали предмети математично-природничого циклу, які слугували здобуттю економічних знань, набуттю фахових компетентностей, спрямовували на підготовку до практичного життя, успішного ведення домашнього господарства та сімейного бюджету, розвиток власної кооперативної справи, активну участь у суспільному житті українства, підготовку дівчат «як добрих матерів і громадянок» тощо. Участь жінок в українському кооперативному русі висунуло на порядок денний «математичну» підготовку дівчат, яка стала базовою для оволодіння відповідними фаховими компетенціями. Важливий внесок у розробку концепції національного економічного просвітництва становить ідея про те, що його необхідною умовою є ліквідація неписьменності серед жіноцтва, тому природничо-математичні знання стають підґрунтям для формування господарсько-економічної обізнаності жінок, цим предметам педагоги надають практичного характеру. Обґрунтовуючи цей постулат, О. Кисілевська розбила комплексну програму позашкільної освіти селянок. Як і в Галичині, математично-природнича освіта жінок в радянській Україні була представлена мережею різнотипних навчальних закладів, набувала ідеологізованого та практичного характеру з огляду на суспільно-політичні та соціокультурні процеси, боротьбу з неписьменністю. Однак тут громадські ініціативи українців були мало вираженими, позаяк держава активно розбудовувала навчальні заклади.

Ключові слова: громадські ініціативи, педагоги, товариства, природничо-математична освіта, жіноцтво, фахова освіта, Західна Україна, радянська Україна.

В освітньому просторі України сьогодні відбуваються складні процеси реформування. Вони вимагають не тільки зусиль державних органів влади, освітян, науковців, а й громадськості, батьків, учнів, тобто усіх учасників освітнього процесу. Тут необхідно враховувати й попередній історико-педагогічний досвід, який може позитивно спричинитися до розв'язання окремих проблем. Відомо, що значення освіти годі переоцінити, особливо коли йдеться про освіту жінок, адже добре освічена мати – запорука належного рівня підготовки дитини до школи, її освітніх досягнень у майбутньому, побутування культури знань/книги в сім'ї тощо. Окрім того, складне поняття «жіноча освіта» синтезує комплекс проблем, які пов'язані з питанням навчання жінки впродовж життя, та містить «питання гендерної рівності й однакового для всіх доступу до освіти, проблему роздільного навчання та його релігійного спрямування як звично релевантної до жінок практики» [16].

Сьогодні зарубіжні науковці проблему «жіночої освіти» також співвідносять із проблемою подолання бідності, ідеться про те, що освічене жіноцтво має набагато більше можливостей для повноцінного життя, відтак значно рідше такі дівчата вступають у ранні шлюби чи виходять заміж проти своєї волі, помирають при народженні дітей тощо [17].

Мета статті – схарактеризувати розвиток природничо-математичної освіти в Україні досліджуваного періоду, показати роль українських громадських товариств у цьому процесі.

*© Білавич Г. В.

Попри те, що питання розвитку жіночої освіти в Україні досліджуваного хронологічного проміжку розглядали науковці (М. Богачевська-Хом'як, В. Добровольська, О. Драч, К. Кобченко, О. Кохановська, І. Курляк, З. Нагачевська, Б. Савчук, Н. Слюсаренко та ін.), порушену в назві статті проблему вчені висвітлили недостатньо ґрунтовно, тож вона потребує окремого аналізу.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Наддніпрянській Україні, що належала до Російської імперії, та на західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії, разом зі становими навчальними закладами для жінок (інститутами шляхетних дівчат) розвивалися й Маріїнські училища, жіночі ліцеї, гімназії, учительські семінарії тощо. Утім процес інституалізації жіночої освіти для жінок обидві монархії забезпечували тільки частково, тому виникла потреба у створенні громадської системи приватних навчальних закладів, які ініціювало українство в особі меценатів, національних товариств, релігійних інституцій тощо. З-поміж них – І. Фундуклей, засновник створеної 1860 р. жіночої гімназії в Києві [11], яка відкрила доступ дівчатам до середньої освіти та дала можливість здобути професію домашньої вчительки.

На західноукраїнських землях цю ланку освіти репрезентували жіночі вчительські семінарії. Попри те, що вони не мали офіційного статусу середнього навчального закладу, як, до прикладу, гімназія, у тогочасних джерелах, періодиці, навчально-методичній літературі їх відносили до середніх закладів освіти. Навчання, яке тривало чотири роки, забезпечувало дівчатам усебічну теоретичну підготовку та необхідні практичні навички для викладання в народних (початкових) школах краю, тому ця професія була привабливою для дівчат, оскільки уможлиблювала за невеликий проміж часу забезпечити собі «шматок хліба», стати самостійною, фінансово незалежною, здобути популярну тоді з-поміж українства професію. Певне місце серед предметів (Закон Божий, історія, географія, біологія, математика, фізика, педагогіка, дидактика, музика, польська, німецька й українська мови, письмо, «наука домашнього господарства», гімнастика тощо) посідали предмети природничо-математичного циклу.

В українській ментальності з огляду на основне «призначення» жінки – бути дружиною і матір'ю – усталилася думка про те, що в процесі виховання дівчат необхідно брати до уваги не тільки знання (розум), а й серце, душу. Не випадково в Галичині ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ сторіччя важливий акцент робили не тільки на вивченні релігії, а й практичній підготовці дівчат у стінах навчального закладу. На це спрямовували й зміст навчальних дисциплін, зокрема й природничо-математичного циклу.

Поряд зі загальними теоретичними й практичними постулатами розвитку освіти українства були випрацьовані засади щодо підвищення її рівня з-поміж окремих груп населення, передусім, жіноцтва. У розв'язанні цієї проблеми сформувався два погляди, які умовно визначаємо як «феміністичний» і «чоловічий» (маскулінний). Перший репрезентували провідні діячки українського жіночого руху, що розглядали питання крізь призму особливого соціального становища та боротьби жіноцтва за здобуття громадянських прав і свобод. Починаючи від Н. Кобринської, «економічне незалежнення» жінки уважали однією з необхідних передумов її емансипації – досягнення рівного становища та однакових з чоловіками можливостей для самореалізації. Визначальною підставою досягнення «матеріальної самостійності» уважалось підвищення рівня економічної освіти [1].

На початку ХХ ст. громадські діячі, педагоги випрацьовують основи окремої ідейно-виховної концепції піднесення освіти жіноцтва, зокрема й природничо-математичної, що поєднує ідеї емансипації зі захистом соціально-економічних та культурно-освітніх прав жінки, яка мала стати активним чинником національного організму. Розробку її наукових засад започаткувала громадська діячка Західної України, педагог і письменниця К. Малицька. Головним засобом економічного просвітництва з-поміж жінок, на її думку, мали стати популярні «відчити» (лекції. – Г.Б.)

на теми, які відповідали їхнім життєвим запитам і потребам, насамперед, пов'язаним із домогосподарством. Позаяк селянки були власницями ґрунтів та входили у відповідні відносини з офіційними чинниками, при їх проведенні варто було акцентувати на розвитку соціальних відносин селянства [10; 13]. Окрім соціального захисту, створювали можливості для опанування новими професійними знаннями й навичками, що відкривали шлях для самореалізації й досягнення економічної незалежності, підвищення рівня сімейного добробуту [13, с. 33–34].

Важливим внеском у розроблення концепції національного економічного просвітництва є ідея про те, що його необхідною підставою є ліквідація неписьменності серед українського народу, зокрема й жіноцтва, тому природничо-математичні знання стають підґрунтям для формування господарсько-економічної обізнаності жінок, цим предметам педагоги надають практичного характеру. Обґрунтовуючи цей постулат, О. Кисілевська розбила комплексну програму позашкільної освіти селянок. Вона доводила, що повноцінне виховання й освіта людини не можливі без «практичної фахової освіти», яка й повинна стати одним із пріоритетних завдань розвитку українського суспільства [8, с. 162–163]. Діячка визначила три головні засоби розвитку економічного просвітництва жіночими гуртками: освітні курси, лекції, читання книжок; ліквідація неписьменності мала органічно поєднуватися з опануванням фаховими знаннями, зокрема й у сфері природничо-математичній [9].

У розробці концептуальних засад розвитку природничо-математичної освіти жіноцтва педагоги-просвітянки зазначали, що вихідною позицією проведення цілеспрямованої, послідовної освітньо-виховної роботи в цьому напрямі мало стати прищеплення свідомого прагнення до оволодіння всіма знаннями, які мають «практичну користь», забезпечують заробіток і самостійність у житті, сприяють економічному відродженню українського жіноцтва [1; 8; 9; 10; 13; 14].

Зважаючи на європейський досвід та перспективи соціально-економічного розвитку українського села, громадська діячка Ф. Стахова розробила модель «сільських курсів (шкіл) домашнього господарства». Упродовж півріччя вони мали надати широкий комплекс знань, умінь і навичок з агрономії, тваринництва, рахунків, ведення хатнього господарства, домашнього бюджету, догляду за дитиною, а також гігієни й валеології тощо. Їхні випускниці мали стати прикладом докорінного морального, соціального та економічного оновлення українського села [14].

«Чоловічий» підхід до проблеми розвитку природничо-математичної освіти жіноцтва, який представляють провідні діячі українських економічних установ, акцентує на зростаючій ролі освіти як соціального чинника підвищення добробуту й незалежності українства, що розвивалося в межах Австро-Угорської імперії, відтак Польської держави. Згідно з деякими підрахунками, у 1930-х рр. мільйон українських родин Галичини, що в середньому складалися з чотирьох осіб, на забезпечення своєї життєдіяльності щороку витрачали близько тисячі злотих. Отож, передусім, від жінки як головної розпорядниці сімейного бюджету, залежало, куди і як спрямовувався 1 млрд. зл., зокрема на придбання товарів українського чи чужого (польського, єврейського) виробництва. Ця обставина істотно впливала на розвиток української кооперації та життєдіяльність народу загалом [12, арк. 54].

Із середини 20-х рр. ХХ ст. поширюється суспільна «акція» залучення жіноцтва до участі в кооперативному русі та посилення його ролі в розбудові національних економічних установ. Він розгортався під гаслом «Українське жіноцтво мусить бути господарськопатріотичне». Цій проблемі було присвячені безліч статей у кооперативній, жіночій та різнопрофільній суспільній періодичній літературі [1], де обґрунтовувалася потреба підвищення фахових знань, провідне місце з-поміж них посідала математика.

Провідні громадські діячі, педагоги, науковці, економісти, представники жіночого руху випрацювали концептуальні засади жіночої освіти в краї. З-поміж ключових – теза

про те, що жінка – це не просто селянка-трудівниця, господиня, урешті, мати, яка працює на землі та народжує дітей, українська жінка – це жінка, яка визначає стан домашнього господарства, виховує дітей у національно-патріотичному дусі, є активною громадянкою, від якої залежить, щоб «...родина була культурною, здоровою, освіченою і господарною..., тоді цілий нарід живе в добрі і добробуті, він свідомий своєї великої цілі, він твердо буде до неї йти» [15, с. 156–164]. Звідси окреслювалися цілі й завдання фахових шкіл, які відкривали Українське педагогічне товариство «Рідна школа» (УПТ), «Просвіта», «Сільський господар», Союз українок та інші громадські товариства: дати жінкам «можливість власного почину в їхній жіночій праці ..., допомогти усвідомити, які завдання вони мають сповнити як українські матері й українські господині ..., тоді та свідомість перейде на дітей, а коли вони виростуть, то ціле українське громадянство буде гордитися українським культурним селом, яке створять своєю працею українські жінки-господині» [там само, с. 158]. Таким чином, у стінах приватних професійних шкіл виховувалася молода генерація українок, освічених, національно-свідомих, патріоток-громадянок, майбутніх господинь і матерів.

Вивчаючи європейський освітній досвід, наслідуючи найкращі закордонні зразки, «Сільський господар» розгорнув масову економічну освіту та фахову підготовку через структуру гуртків «Хліборобського вишколу молоді», де здобували господарсько-економічні знання юнаки та дівчата. У 1933–1938 рр. кількість членів («змагунів») у них зростає з 5,3 до 13 тис., щороку відбувалося по 28–42 курси для «вишколу» (навчання) інструкторів–«агрономів». За чотирирічною програмою «ступеней вправності» за їхнього керівництва відбувалося оволодіння знаннями і навичками з різних галузей господарювання. Утім «Хліборобський вишкіл молоді» не обмежувався лише господарською освітою, а й спричинився до формування українських юнаків і дівчат як активних громадських діячів, патріотів України [4, с. 59]. Отже, є підстави стверджувати, що вивченню предметів природничо-математичного циклу надавали практичного значення, максимально «прив'язували» їх до потреб господарсько-економічного життя, підготовки дівчат до практичного життя, активної роботи в громадському житті.

Українські жіночі, освітні, просвітницькі, господарсько-економічні товариства вбачали в економічно-господарській діяльності засіб піднесення суспільної активності українок [15, с. 156–162]. Лише впродовж 1936–1938 рр. чисельність улаштованих товариством «Сільський господар» фахово-господарських курсів для жіноцтва (дво-, тримісячних) зростає з 42 до 360, а кількість їхніх учасниць – з 600 до 4,6 тис. У різних формах пропагували нові методи жіночого господарювання, для чого, зокрема, улаштовували десятки конкурсів з його різних галузей [4, с. 57–58]. Очільники Союзу українок, «Сільського господаря» спрямували свою діяльність на підготовку фахівців-провідниць «секцій господинь», які б налагодили господарсько-просвітницьку працю на селі. Зокрема, лише 1938 р. «секції господинь» організували 360 курсів для 4610 слухачок, 55 конкурсів та 174 виставки [5, с. 57–58]. Акцент робили не тільки на «академічній» та «фаховій» обізнаності жінок, а й на уміннях організовувати громадську працю, залучати селянок до жіночого руху, опановувати діловодство тощо [7, с. 126–133].

Таку громадську економічну працю в Західній Україні активно проводило й товариство «Союз українок». Ухвалена на його з'їзді ще в травні 1918 р. резолюція про співпрацю з «Сільським господарем» і кооперативними установами для «піднесення загальної господарської культури жіноцтва» [15, с. 157], окрім розробки програми щодо його об'єднання в спілки, залишилася нереалізованою. Її втілили лише в грудні 1931 р., коли при Головному відділі Союзу українок створили кооперативну секцію, яку очолювали І. Гладка, І. Блажкевич, Н. Селезінкова. За підтримки Ревізійного союзу українських кооперативів активізували працю в цьому напрямі [там само, с. 157–160].

Таким чином, участь жіноцтва в українському кооперативному русі висунула на порядок денний «математичну» підготовку дівчат, яка стала базовою для оволодіння відповідними фаховими компетенціями. Розвиток приватного торгово-економічного

шкільництва, фахових шкіл відповідного профілю слугував масовому природному «вливанню» українського жіноцтва в кооперативний рух, чисельність якого зросла до 55 тис. осіб, що становило 12,9 % від загального числа його членів [15, с. 162]. Союз українок заснував вісім із 20 діючих у Галичині за міжвоєнного двадцятиріччя жіночих кооперативів [3, с. 10–11]. Зокрема, 1922 р. був створений кооператив «Українське народне мистецтво», покликане «плекати домашній помисел». Воно стало найвідомішим в Галичині, мало 17 філій на Гуцульщині та Покутті. Через неконкурентоспроможність польської продукції влада завдавала постійних перешкод їхній роботі. 1931 р. філія Союзу українок у Коломиї організувала перший у краї український кооператив на зразок «М'ясозбуту», а теребовлянська 1933 р. – кооператив «Шкільний базар», що виготовляв предмети для матерів і дітей [3].

УПТ вело п'ять фахово-доповнюючих шкіл, дві з них – у Львові, інші – у Тернополі, Станіславі, Перемишлі, метою яких, з-поміж іншого, було «зблизити молодь до української культури й виробити в неї почуття національної гідності» [2, с. 131]. Такого типу навчальні заклади створювалися для українських дівчат та юнаків, які працювали. Учні навчалися у вечірні години в приміщенні шкіл УПТ. Навчання тривало три роки по 12–16 годин щотижнево. Фахово-доповнюючі школи УПТ були безкоштовними, і це давало широку можливість галицькому жіноцтву отримати професійну освіту, підвищити свій освітній рівень.

Реформа 1932 р. ліквідувала курси для абітурієнтів фахових шкіл, а натомість створили річні торговельно-кооперативні курси, де готували до вступних іспитів у середні професійні навчальні заклади, а також, що дуже важливо, давали необхідні знання для самостійної організації та ведення підприємств. Навчальним планом передбачалося вивчення торговельної арифметики, науки про торгівлю, товарознавства, кооперації, правознавства, ведення ділової кореспонденції, факультативно – стенографії, іноземних мов (англійська, німецька тощо). Окрім цього, відводилися години для ознайомлення з роботою кооперативних і приватних підприємств, торгівлі. Випускниці торговельно-кооперативних курсів працювали не лише в сільських кооперативах, але й у великих торговельних установах, редакціях українських часописів і газет, приватних і власних підприємствах. Зокрема, у Львові на 1936 р. випускники торговельної школи УПТ утримували десять крамниць [2], що було дуже важливо не тільки для економічного розвитку Галичини, а й для підвищення освітнього рівня юнацтва.

Освітній уряд радянської України до питання жіночої освіти підходив з огляду на чинні ідеологічні установки та потребу ліквідації неписьменності. Влада взяла курс на формування «нової» радянської жінки: освіченої, відданої ленінським ідеалам, вільної від «міщанських інтересів», суспільно активної трудівниці-активістки, вихованої в дусі комуністичної свободи тощо. Жіноцтву був відкритий вільний доступ до освіти. Оскільки предметом нашого дослідження є саме громадські ініціативи українців кінця XIX – 30-х рр. XX ст., зазначимо, що в радянській Україні громадський чинник не набув ролі того провідного локомотива, який рухав уперед громадськість, розбудовував суспільне життя, як це було, до прикладу, у Галичині. Громадські товариства спрямовували свої зусилля, насамперед, на розв'язання актуальної проблеми того часу – подолання неписьменності. За даними перепису населення, станом на 28 серпня 1920 року в Україні налічувалося 12 247 350 неписьменних, майже дві третини з-поміж яких становили жінки, з них у містах мешкало 52,8 %, у селах – 72,9 % [11; 16].

Також для селянок улаштовували зимові сільськогосподарські школи. Зокрема, часопис «Сільський господар» (1926. 1 листопада. Ч.11) інформував: «1925 р. в Україні відбулося 60 зимових сільськогосподарських шкіл, де дорослі навчалися господарювати. Агрономи-вчителі поводили навчання. Їхнім завданням було ознайомитися з господарствами кожного слухача школи зокрема, щоб за його керівництва кожен з них міг виробити собі план, «як має на будуче господарити, чого має у своїй господарці уникати, а до чого братися, щоб вона як слід оплатилася». Ці школи закінчили

2500 селян. 1926 р. планувалося відкрити таких навчальних закладів 300, тобто збільшити вп'ятеро, до кожної школи прийняти 40 учнів, таким чином 12000 селян мало стати «добрими господарями». На утримання кожної школи влада виділила 1600 крб. На всеукраїнській конференції в справі сільськогосподарської освіти 29 вересня в Харкові влаштовано виставку, на якій учасники цих зимових шкіл демонстрували свої досягнення за 1925 р.» [6]. Отже, в радянській Україні у 20-х рр. ХХ ст. з огляду на соціально-економічну, культурно-освітню ситуацію великої уваги надавали просвітництву, боротьбі з неписьменністю, здобуттю господарсько-економічних знань жіноцтва; розвиток природничо-математичної освіти теж мав практичний характер, однак на зміст освіти накладався ідеологічний відбиток: формувалася «нова» жінка в дусі комуністичної ідеології, «трудівниця-активістка».

Підсумовуючи сказане, зазначимо: українські громадські товариства («Сільський господар», Союз українок, Українське педагогічне товариство «Рідна школа» та ін.) вагомо спричинилися до підвищення освітнього рівня жіноцтва, розвитку природничо-математичних знань жінок, організації фахової освіти, кооперативного руху, чільне місце в освітньому процесі посідали предмети математично-природничого циклу, які слугували здобуттю економічних знань, набуттю фахових компетентностей, спрямовували на підготовку до практичного життя, успішного ведення домашнього господарства та сімейного бюджету, розвитку власної кооперативної справи, активній участі в суспільному житті українства, підготовку дівчат «як добрих матерів і громадянок» тощо. Як і в Галичині, математично-природнича освіта жінок в радянській Україні була представлена мережею різнотипних навчальних закладів, набувала ідеологізованого та практичного характеру з огляду на суспільно-політичні та соціокультурні процеси, боротьбу з неписьменністю. Однак тут громадські ініціативи українців були мало виражені, позаяк держава активно розбудовувала навчальні заклади.

Подальшого дослідження вимагає проблема вивчення змісту, форм природничо-математичної освіти в державних закладах радянської України та на західноукраїнських землях 1920–1930-х рр., порівняльної характеристики типів навчальних закладів, аналізу змістового наповнення підручників з природознавства, математики тощо.

Література:

1. Білавич Г. Теорія і практика виховання господарської культури учнів та дорослих у Західній Україні (друга половина ХІХ – початок 40-х рр. ХХ ст.). Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 740 с.
2. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна школа» 1881-1939. Монографія. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. 208 с.
3. Жіноча доля. 1928. Ч. 15. С. 10–11.
4. Звіт сільськогосподарського краєвого товариства «Сільський господар» з діяльності за 1936 рік. Львів: Сільський господар, 1937. 78 с.
5. Звіт сільськогосподарського краєвого товариства «Сільський господар» з діяльності за 1938 рік. Львів: Сільський господар, 1939. 82 с.
6. З Радянської України. *Сільський Господар*. 1926. Ч. 11. 1 лист. С. 174.
7. Крайове Господарське Товариство «Сільський господар» у Львові. 1899–1944. Нью-Йорк, 1970. 600 с.
8. Кисілевська О. Самовиховання. *Наша Книга. Альманах «Жіночої Доли» на рік 1929*. Коломия, 1928. С. 152–166.
9. Кисілевська О. Як вести працю в жіночих гуртках. Коломия: Жіноча Доля, 1927. 16 с.
10. К. М. [Костянтина Малицька] Кілька думок про виклади і відчити для селян. *Промінь*. 1907. Ч. 2. С. 28–29.
11. Кохановська О. В. Діяльність жіночих громадських організацій у напрямку природничо-математичної освіти дівчат ХІХ – початку ХХ століття. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 23. С. 276–281.
12. Матеріали про роботу загального з'їзду 9–10 жовтня 1937 р. ЦДІАУ у Львові (Центральний державний історичний архів України у м. Львові). Ф. 319. Оп. 1. Спр. 95. Арк. 53.

13. Про жіночий рух. Реферат К. М. [Костянтина Малицька]. Львів: Накладом видавництва, 1904. 41 с.
14. Стахова Ф. Сільські школи домашнього господарства. *Наша Книга. Альманах «Жіночої Долі» на рік 1929.* Коломия, 1928. С. 168–176.
15. Савчук Б. П. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ 1998. 279 с.
16. Черчович І. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html>.
17. Girl's education and gender equality. URL: https://www.unicef.org/education/bege_70640.html.

Bilavych G V.

PUBLIC INITIATIVES REGARDING NATURAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
OF WOMEN IN UKRAINE (LATE XIX CENTURY – 30^S OF THE XX CENTURY)

Ukrainian public societies («Silskyi Hospodar», Soyuz Ukrainok (Union of Ukrainian Women), Ukrainian Pedagogical Society «Ridna Shkola», etc.) contributed significantly to improving the educational level of women, development of natural sciences and mathematical knowledge of women, organization of vocational education, the cooperative movement. The subjects of the mathematical-natural cycle, which served the gaining of economic knowledge, the acquisition of professional competencies and were focused on preparation for practical life, successful conduct of the household and family budget, development of their own cooperative affairs, active participation in the social life of Ukrainian society, training girls «as good mothers and citizens», occupied a prominent place in the educational process. The participation of women in the Ukrainian cooperative movement put on the agenda the «mathematical» training of girls, which became the basis for mastering relevant professional competencies. An important contribution to the development of the concept of national economic enlightenment is the idea that it is a prerequisite for the elimination of illiteracy among women. Therefore, natural sciences and mathematical knowledge become the basis for the formation of household and economic awareness of women. Teachers consider these subjects practical. In substantiating this postulate, O. Kysilevska broke a comprehensive program of non-school education of women. As in Galicia, natural and mathematical education of women in Soviet Ukraine which was represented by a network of different types of educational institutions, acquired ideological and practical character according to socio-political and socio-cultural processes, fight against illiteracy. However, the public initiatives of Ukrainians were not very strong, as the state actively developed educational institutions.

Key words: public initiatives, educators, societies, natural and mathematical education, women, vocational education, Western Ukraine, Soviet Ukraine.

Дата надходження статті: «17» квітня 2019 р.

УДК 37(477.65)»18/19»

Калініченко Н. А.*

**ЖІНОЧА ОСВІТА НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ
В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ**

У статті досліджено розвиток жіночої освіти на Єлисаветградщині в другій половині XIX – початку XX століття на основі архівних джерел та досліджень сучасників. Після реформ 1860-х років дівчата отримали можливість навчатися в початкових школах, земських, парафіяльних, приватних разом з хлопцями. Розглядається навчання та виховання дівчат в Єлисаветградській громадській жіночій гімназії, яка почала діяльність у 1870 році. За клопотанням опікунської та педагогічної рад у 1881–1882 навчальному році в жіночій гімназії Єлисаветграда відкрився VIII додатковий педагогічний клас, до якого приймалися без

*© Калініченко Н. А.